

პანესპანიზმი და ლათინოამერიკანიზმი

პანესპანიზმს ფუნდამენტური და ძლიერი ლექსიკის პლასტი ეკუთვნის, რომელიც ესპანური ენის ყველა ვარიანტის ფუძეს შეადგენს. ამ სიტყვების გარეშე, როგორცაა pan, sol, ir, hombre, mujer, rojo, blanco, bien, de, que, este და სხვ., არ არსებობს არცერთი ნაციონალური ვარიანტი. ეს ესპანური ენის ლექსიკური სისტემის ის ნაწილია, რომელიც ინახავს როგორც ერთიან მთლიან ენას, ასევე ყველა ესპანურენოვანთა ურთიერთობების სტაბილურ საშუალებას, მიუხედავად ყველა ნაციონალური ენობრივი ვარიანტის განსხვავებისა.

ლათინოამერიკანიზმებს ან ესპანოამერიკანიზმებს მიეკუთვნება ისეთი ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც ესპანური ენის ყველა ლათინოამერიკულ ვარიანტში ან მათ დიდ უმრავლესობაში შედის. მაგალითად, Camote, balay (დაწნული კალათა), baleo (სროლა), cimarrón - გარეული, ტყის, capotera - საკიდი, ñame - უზარმაზარი, თათი, cacachuelo - კაკაოს პლანტაციის მფლობელი, jalar(se) ლოთობა, ბევრის დაღევა, canillera - პანიკა, შიში, pavero - ხუმარა, დამცინავი და სხვა.

რეგიონალიზმები

ლათინოამერიკული რეგიონალიზმები, ისეთ ლექსიკურ ერთეულებს ეწოდება, რომელიც გავრცელებულია ესპანური ენის ნაციონალური ვარიანტების ორ, სამ ან ოთხ ტერიტორიაზე. Camalote - წყალმცენარეთა სახეობები, შრომანას მაგვარი, იხმარება არგენტინაში, ურუგვაიში, პარაგვაიში და რიო დე ლა პლატას თითქმის მთელ ტერიტორიაზე ბოლივიის გარდა. Cangrina - განგრენა, jalón - საქმრო, jalar - არშიყოზა - დამახასიათებელია ცენტრალური ამერიკის ზოგიერთი რეგიონისთვის. კოლუმბიის, პანამის და ვენესუელას ენების ვარიანტებში შედის, მაგალითად, არსებითი სახელი canillera - დაღლილობის მნიშვნელოთ, გვატემალასა და ჰონდურასში გამოიყენება სიტყვა cantaleta - მისამღერი, choco-, jaquima- გვატემალასა და სალვადორში. ზმნა mochar - შემცირება- დამახასიათებელია ურუგვაისა და არგენტინისათვის, ასევე, cimarronear - მატეს დაღევა შაქრის გარეშე და cimarrón - მატე შაქრის გარეშე. Fifiriche - რაქიტანი, დაფიქსირებულია კოსტა-რიკასა და მექსიკაში; patulequear - კოჭლობა - ვენესუელაში, პერუსა და კუბაში. არგენტინასა და ბოლივიაში payo - ქერა, ქერათმიანს ნიშნავს;

არგენტინაში, ურუგვაისა და ჩილეში გავრცელებულია ზმნა *pavear* - თავაზიანად მოქცევის მნიშვნელობით; პანამასა და ეკვადორში იგივე ზმნა იღებს მნიშვნელობას გაკვეთილების გაცდენა, ხოლო პერუსა და ჩილეში - მასხრად აგდება, დაცინვას. არსებითი სახელი *pavo* ანტილიის ქვეყნებში ნიშნავს სასტიკს, მკაცრს; პანამასა და ჩილეში მიიღო მნიშვნელობა - უსაქმური; რიოპლატას ზონაში *pava* - ჩაიდანია, მატეს დასაყენებლად, პანამასა და ეკვადორში კი - სიგარის ნამწვი. *Pavada* - უმნიშვნელო, უბრალო რამ - არგენტინაში, ურუგვაისა და პარაგვაიში გამოიყენება.

ვარიანტიზმები

ვარიანტიზმებად ის ლექსიკური ერთეულები მიიჩნევა, რომლებიც დამახასიათებელია ესპანური ენის ერთი ნაციონალური ვარიანტისთვის. ასეთი სიტყვები, რომლებიც არც თუ ისე ცოტაა ენის ყველა ვარიანტში, შეიძლება სხვა უფრო კონკრეტული ტერმინების დახმარებით განვსაზღვროთ, რომლებიც ამა თუ იმ ნაციონალურ ვარიანტს მიეკუთვნებიან. ლათინოამერიკულ ვარიანტთა შორის არსებობს მექსიკანიზმები (*mexicanismos*), კუბიზმები (*cubismos*), არგენტინიზმები (*argentinisismos*), პერუანიზმები (*peruanismos*), ვენესუელიზმები (*venezolanismos*) და სხვ.

ესპანური ენის პირინეულ ვარიანტში, პირინეული ვარიანტიზმი არსებობს, მას შეიძლება პირინეიზმი (*pirinaiquismos*) ვუწოდოთ. მაგალითად, შეიძლება მოვიყვანოთ შემდეგი ვარიანტები:

- კუბა - *camelia* (ყაყაჩო), *cao* - ყვავის მსგავსი ჩიტი, *cantúa* - საკონდიტრო ნაწარმის ერთ-ერთი სახეობა, *brete* - არეულობა, ჩახლართული და სხვ.
- მექსიკა - *papacha* - ბანანის ხე, *papachar* - მოფერება, *boruquiento* - მხიარული, ხმაურიანი, *cantaletear* - ხუმრობა, დაცინვა, *oancho* - ბზიკების ხროვა, უამრავი ნივთი, *pando* - მთვრალი, *pandorgo* - სულელი და სხვ.
- ჩილე - *camarico* (საყვარელი ადგილი, სასიყვარულო ურთიერთობა), *panizo* (საბადო, სიუხვე, ხელსაყრელი საქმე), *botar* (სამსახურიდან დათხოვნა, დაგდება), *bototos* (ცისფერი ბოტები) და სხვ.

- კოლუმბია – panelero (პირფერი), panelar (სასიამოვნო სიტყვების თქმა), cantalera (ბურდლუნი), canónigo (გადიდიანება), pantanero (ჭაობი), pandorga (უხერხულობა, დელვა), jampa (კარაბანი) და სხვ.

დიალექტიზმი

ესპანური ენის ვარიანტებში, მოსახლეობის გარკვეული ჯგუფის მეტყველებაში აღინიშნება განსხვავებები. სახალხო ენის განშრევებანი მრავალსპექტიანი და მრავალნაირია. განსხვავებაა ქალაქისა და სოფლის მაცხოვრებლის, ახალგაზრდა და უფროსი თაობის, განათლებულისა და ნაკლებ განათლებული ადამიანების, სხვადასხვა პროფესიის წარმომადგენელთა მეტყველებაში. გასაგებია, რომ ჩვენ ეხლა გვაინტერესებს მეტყველების დიფერენციაცია, დაკავშირებული ენის სივრცობრივ ერთიანობაში.

ლიტერატურული ენა, რომელიც დამუშავებულ, ნორმალიზებულ ენას წარმოადგენს, ნაციონალური ენის მაგალითად მიიჩნევა და ინერგება სკოლის, ლიტერატურის და მასობრივი ინფორმაციის მეშვეობით. განსაკუთრებით მკვეთრად გამოიყოფა დიალექტები, რომლებიც მხოლოდ ზეპირმეტყველებაში არსებობენ. დიალექტები ზეპირსიტყვიერ ნაწარმოებებში აისახება და გამოიყენება დამახასიათებელი მეტყველებისათვის ლიტერატურაში.

ესპანურ ენაში მრავალი დიალექტია, თუმცა პატარა ტერიტორიაზე შეიძლება ისინი კილოკავებად დაიყოს, რომლებიც ერთმანეთისგან ფონეტიკური, გრამატიკული და ლექსიკური მახასიათებლებით (განსაკუთრებულობით) განსხვავდებიან. კიდევ ერთხელ უნდა აღვნიშნოთ, რომ დიალექტები ერთ მთლიან ესპანურ ენაში და მის ნაციონალურ ვარიანტებში შედიან და ამას დაწვრილებით შეისწავლის სპეციალური სამეცნიერო დისციპლინა დიალექტოლოგია. ამ საგანს აქვს თავისი მეთოდები, კვლევის ხერხები, რომლებიც ძნელად ექვემდებარება მასალის კლასიფიკაციას.

მოცემულ სახელმძღვანელოში გვაინტერესებს მხოლოდ რამდენიმე ფაქტი, რომელიც ეხება დიალექტის ლექსიკურ თავისებურებას. სიტყვები და ფრაზეოლოგიზმები, რაც დამახასიათებელია ადგილობრივი დიალექტებისთვის იწოდებიან ლექსიკურ დიალექტიზმებად (DIALECTALISMOS LEXICOS), მათ გააჩნიათ თავიანთი ნაირსახეობა. უპირველესად

ლექსიკური დიალექტიზმები გამოიყოფა, რომლებიც ლიტერატურული ენის სინონიმებია. მეორე გახლავთ ე. წ. ეთნოგრაფიული დიალექტიზმი (DIALECTALISMOS ETNOGRAFICOS), რომელიც ისეთი სპეციალური საგნების, მოვლენების დასახელებაა, რაც მათი დიალექტის გავრცელების ზონისთვისაა დამახასიათებელი. და მესამე, კიდევ ერთ ლექსიკური დიალექტიზმის სახესხვაობად ითვლება - სემანტიკური დიალექტიზმი (DIALECTALISMOS SEMANTICOS), იგი საყოველთაოდ გამოყენებად სიტყვებს წარმოადგენს. ესპანური ენის დიალექტური დაყოფა, განსაკუთრებით ლათინურ ამერიკაში, საკმაოდ რთულია. თავის დროზე, ცნობილი დიალექტოლოგი ენრიკო ურენია, ლათინოამერიკული ზონის ხუთ დიალექტს, რიოპლასტურს, ჩილის, ანდურს, მექსიკურს და კარიბიულს გამოყოფდა. ამავდროულად პირველი მათგანი ქვედიალექტურ რაიონებად იყოფოდა. 60-იან წლებში ლინგვისტმა ხ. რონმა ურენიას კლასიფიკაცია გააკრიტიკა და შემოგვთავაზა, გამოგვეყო სამი დიალექტიკური ზონა. ეუხენიო ოსერიო უფრო ფრთხილობს და მიიჩნევს, რომ იდეალური იქნებოდა ჩაგვეტარებინა დიალექტიკური გამოკვლევები მთელ ლათინოამერიკულ კონტინენტზე, რათა გამოგვემჟღავნებინა იბეროამერიკული თავისებურებანი, მსხვილი დიალექტიკური ზონები და მხოლოდ ამის შემდეგ გადავსულიყავით რეგიონალურ დიალექტიკურ ძიებებზე.

დიალექტები და კილოკავები, ესპანური ენის პირინეულ ვარიანტში უფრო ნაკლებ სირთულეებთან არის დაკავშირებული. საერთოდ მიიჩნევენ, რომ თანამედროვე ესპანურში ხუთი ესპანურენოვანი დიალექტია: ანდალუსიური (ANDALUZ), არაგონული (ARAGONES), ასტურიულ-ლეონური (ASTURLEÓN ან ASTUR-LEONES, ASTURIANO-LEONES), მურსიული (MURCIANO) და ესტრემადურული (EXTREMENO).

ანდალუსიური დიალექტის გავრცელება, უმეტესწილად ემთხვევა მის ისტორიულ საზღვრებს. მასში დაფიქსირებულია დიალექტიკური თავისებურებების დიდი რაოდენობა. ქვემოთ ვისაუბრებთ არა ზოგად ესპანურ სიტყვებზე, რომლებსაც ენისმატარებელნი გამოთქვამენ თავისებურად, როგორებიცაა მაგ: CUELPO (=CUERPO), CO (=CODO), PICALDIA (=PICARDIA), OBIPO (=OBISPO), LO PERRO (=LOS PERROS) ან recibí – recibiré, perderé – perderé, abrí – abierto, cubrí – cubierto, escribí – escrito და სხვ. და ყველა ეს დიალექტი ფონეტიკური და მორფოლოგიური ხასიათისაა, არამედ ლექსიკურ დიალექტიზმებზე. თავად ანდალუსიური ლექსიკა, მრავალ სიტყვასა და გამოთმას ითვლის. მათ შორისაა სიტყვები, რომლებიც

თანამედროვე ესპანურ ლიტერატურაში არქაიზმებად ითვლება ან საერთოდ არ იხმარება, ხოლო ანდალუსიურ დიალექტში კი მათ ხშირად იყენებენ, მაგ.: CERTENIDAD-CERTNIDAD (ზუსტი, საიმედო, დაჯერებულობა). ანდალუსიურ დიალექტში მთელი პლასტია არაბული წარმოშობის სიტყვებისა: CAUCHI (წყლის რეზერვუარი). ასევე გვხვდება ბოშური წარმოშობის სიტყვები და ჟარგონები: PIRA (ქურდი, მოხეტიალე), DUCAS (ტანჯვა).

ზოგიერთი ლექსიკური ერთეული, არაგონული დიალექტიდანაა შემოსული მურსიულის მეშვეობით: bardo (ჭუჭყი, თიხა). და ბოლოს, ანდალუსიურ კილოკავში ბევრია ადგილობრივი წარმოშობის დიალექტიზმები: balabobicas (მექალთანე, არამდგრადი), tabaquer (მოწვევა), lastimanzas (ჩივილი), antepare (ბაბუა) და სხვ.

ალონსო სამორა ვინსენტე წერს, რომ მრავალი ანდალუსიური დიალექტის წარმონაქმნი გვხვდება ზოგადესპანურ სიტყვებში, მაგალითად მოჰყავს ანდალუსიური არსებითი სახელის სინონიმები: botijo - თიხის დოქი; alcarraza; chachucho; chalice pipo-; სულ ოცზე მეტი ერთეულია.

ესპანეთის სხვა კილოკავების ლექსიკური დიალექტიზმის წყაროები ტიპოლოგიურად ერთნაირია. ეს გვაძლევს ნებას, შემოვიფარგლოთ რამდენიმე მაგალითით, რომელიც ამჟღავნებს დიალექტიკური ლექსიკის მრავალფეროვნებას.

არაგონული კილოკავები გავრცელებულია ნ/კ-ის აღმოსავლეთში და მათი წარმოდგენა შეიძლება შემდეგი მაგალითებით; esfollar - მიღების გაწმენდა, chintar – ჭამა, carrazo – ყურძნის მტევანი, ostillo - სულელი, ბრიყვი, eret - მიწის ნაკვეთი და სხვ.

ასტურიულ-ლეონური ლექსიკური დიალექტების მაგალითებად, რომლებიც გავრცელებულია ზოგიერთ თანამედროვე პროვინციებში, სოფელსა თუ რაიონში -ასტურია, სამორა, სალამანკა და, აგრეთვე, კასერესსა და ბადახოსში, შეიძლება გაანვიხილოთ შემდეგი სიტყვები: atopar (პოვნა, შეხვედრა), esmondar (დაბანა), esgarduñar (დაკაწვრა), esfoyar (ფოთლების მოგლეჯა), pernichar (ხელახლა შევსება), percaído (მცოდნე, გამოცდილი), (la) figar (ცეცხლი, კოცონი).

მურსიულ კილოკავებს (ალიკანტეს პროვინციის რაიონები, გრანადა, ალმერია, ხენი) მიეკუთვნება ისეთი ლექსიკური დიალექტები როგორებიცაა: minchar (ჭამა, კვება, სადილობა),

alifafe (გადასაფარებელი), empella (ცხიმი, კარაქი), soca (დერო), yayo (ბაბუა), gemecar (ქვითინი), churrel (ბავშვი, ჩვილი).

და ბოლოს, ესტრემადურის დიალექტიზმებს შორის (დიალექტი დამახასიათებელია კასერესის და ბადახოსის გარკვეული პროვინციებისთვის), შეიძლება გამოვყოთ შემდეგი მაგალითები: esmorecer (გაყინვა), concalecer (ავად გახდომა), fechadura (საკეტი), piña (სიმინდის ტარო), zorondo (გვიანი, დაგვიანებული).

კანარიის კუნძულების ესპანურ ენას განსაკუთრებული ადგილი უკავია. მიუხედავად ისეთი გამოჩენილი დიალექტოლოგებისა, როგორებიც არიან მანუელ ალვარო, დიეგო კატალანი, ალვარეს დელგადო და ა.შ. შრომებისა, ის არასაკმარისადაა შესწავლილი. ამდენად, აზრი მისი სტატუსის შესახებ წინააღმდეგობრივია. ბევრ ლინგვისტს, ესპანური ენა კანარებზე დიალექტად მიაჩნია. ალონსო სამორა ვინსენტე თვლის, რომ ეს არის განსაკუთრებული „ტრანზისტული დიალექტი“ (DIALECTO DE TRANSITO), რომელიც სოციალური და გეოგრაფიული პირობების გავლენით ჩამოყალიბდა, რადგან კანარიის კუნძულები გარდამავალი პუნქტი იყო ესპანეთს, პორტუგალიასა და ამერიკას შორის, პირინეის ტერიტორიაზე დასახლებული სხვადასხვა წარმომადგენლებსა და მოსახლეობისთვის მოსასვენებელ პუნქტს წარმოადგენდა. კანარიის მოსახლეობას პორტუგალიის, გალისიის ენებთან ჰქონდათ ურთიერთობა, აგრეთვე, ანდალუსიის, ლეონის და ლათინოამერიკის დიალექტებთანაც. დიეგო კატალანი კანარიულს ლათინოამერიკულ დიალექტან აახლოვებს. და ბოლოს, მიიჩნევენ, რომ კანარიის ესპანური, ესპანური ენის კანარიის ტერიტორიული ვარიანტია. რომ არ გავყვეთ თეორიულ მსჯელობას, განვიხილოთ ესპანური ენა კანარებზე, როგორც დიალექტი და აღვნიშნოთ მისი ზოგიერთი თავისებურებები. უპირველესად, უნდა ითქვას, რომ კანარიის ლექსიკაში ძალიან ცოტა სიტყვებია შემორჩენილი კუნძულის ადგილობრივი მოსახლეობის გუანჩების ენიდან. ფიქრობენ, რომ სუბსტრატული წყაროდან გამომდინარეობს ისეთი სიტყვები, როგორიცაა: გოფიო (მოხრაკული მარცვლის ფქვილი), gánigo (თიხის ქოთანნი), baifo (ციკანი), mago (გლეხი, სოფლის უხეში ფეხსაცმელი), perinquén (ხვლიკის ნაირსახეობა), tabaiba (ბუჩქის ნაირსახეობა).

მეორე მხრივ, კანარულ დიალექტში დამკვიდრდა პორტუგალურ - გალისიური მეტყველებიდან შემოსული მრავალი ლექსიკური ერთეული: millo (სიმინდი), ferruje (ჭანგი), taramela (საკეტი), gilbarbera (ეკლიანი ბუჩქი).

მესამე, კანარულ ესპანურში გვხვდება ლათინოამერიკული წარმოშობის სიტყვები: cucuyo (ციცინათელა), alegador (მოლაყბე), manchago (ხუმარა), cachetada (სილა, სილის გაწნა), guagua (ავტობუსი), atorrarse (ხეტიალი, უსაქმურობა).

ბოლოს, საინტერესოა აღინიშნოს, რომ კუნძულზე მცხოვრებთა ენაში ზოგიერთი პირინეული არქაიზმია შემორჩენილი: aguciar (წაქეზება), asmado (შეშინებული), besos (ტუჩები), gago (ყრუმუნჯი) და სხვ.

უკვე ვახსენეთ, რომ დიალექტი წარმოადგენს სოფლის კილოკავების მთლიანობას. ყოველ მათგანს თავისი სპეციფიკური გამომხატველი სიტყვები და გამოთქმები გააჩნია, რომლებიც შეიძლება განვიხილოთ, როგორც დიალექტიკური ლოკალიზმები. ხ. კასარესი აანალიზებს რა გეოგრაფიულ პარტიკულარიზმს, შემოაქვს ტერმინი ლოკალიზმი და იგი ესმის, როგორც ტერიტორიული და სოციალური ჯგუფის თავისებურება. ხ. კასარესი წერს, „ეს ტერმინი გამოიყენება სიტყვებთან, გავრცელებულია როგორც საეკლესიო სამწყსოში, ასევე ტერიტორიებზე, რომლებიც მოიცავს ფართო რაიონებს, პროვინციებს და სახელმწიფოებს“. გ. ვ. სტეპანოვი, ამ ტერმინს ლიგვისტური ფაქტის აღსანიშნავად იყენებს, რომელიც ნებისმიერ სოციალურ დონეს ეკუთვნის და, ასევე, ტერიტორიულ შეზღუდვას ესპანურენოვან ქვეყნებში (ესპანეთის ჩათვლით). ნებისმიერი სოციალური დონის გეოგრაფიულ ორიგინალურ ენობრივ მოვლენას, შეიძლება მივცეთ კლასიფიკაცია, როგორც შესაფერისი დონის ლოკალიზმი ან ლოკალიზმი ყველა დონისთვის.

არაგონულ ენაში ლოკალიზმებად ითვლება: cantalazo (ქვის სროლა), tochaza (ჯოხით დარტყმა) - ლანუსის რაიონი; tafalaz (ყბედი), morgalaz (მძიმე საკვები, დაპრესილი მასა, მძიმე საჭმელი) - ეჩოს რაიონი; mojete (სოუსის სახეობა), charreta (თიხის დოქი ორი სახელურით) - პანტიკოსის რაიონი; arbiello (ძეხვის სახეობა)-ხაკის რაიონი; vertubillo (ჯაჭვი)-ტორლის რაიონი.